

THEOLOGIA PRACTICA

Literáty Zoltán*
Érdliget

Ki prédikál?

Who Is Preaching? Abstract

Theoretically speaking, in the three-part basic model of communication – speaker, speech, and listener – the speaker is responsible for only 1/3 of the effective communicative process. But in the practice of preaching, the role of the preacher’s personality seems to be more crucial than this ratio. Therefore, “who is preaching” is a very important question to pose from both the viewpoint of theology and the viewpoint of empiric research. There is a real tension between these viewpoints. According to theology, the message does not depend on the personality of the preacher, yet human experience contradicts this. This study aims to present what history, the Bible, the psychology, and the praxis say about the personality of the preacher.

Keywords: preacher, personality, ethos.

A református szóhasználat több megnevezést is ismer az igehirdetőre: lelkész, lelkipásztor, illetve – a nép nyelvén – pap. De mindezek mellett nagyon árulkodó, hogy a „prédikátor” elnevezés, amely épp hivatásának legfontosabb tevékenységéhez köthető, alig honos a magyar nyelvhasználatban. Manapság pedig inkább a baptista igehirdetők megnevezésére szolgál.

A református prédikátornak ambivalens elvárásokkal kell szembenéznie a 21. század kezdetén. Egyrészt erős nyomás nehezedik rá egyháza és gyülekezete részéről, hogy „jól prédikáljon”; másrészt a „prédikátor” és a „prédikálás” szavak inkább pejoratív jelentésárnyalatot kapnak a szekuláris környezetben, főleg az intézmények hitel- és tekintélyvesztése miatt. Ebben a kontextusban beszélhetünk a református prédikátorról, figyelembe véve (1.) annak vallás- és egyháztörténeti múltját, (2.) a bibliai leírásokat, (3.) a lélektani eredményeket és (4.) a gyakorlati szempontokat.

* Literáty Zoltán (Ungvár, 1976) a Szamos partján fekvő Csenger város Ady Endre Gimnáziumában szerzett érettségi bizonyítványt, teológiai diplomát pedig Budapesten, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán (2001). Ösztöndíjas tanulmányokat Belfastban az Union Theological College-ban, valamint Utrechtben a teológiai fakultáson (Universiteit Utrecht, Faculteit Godgeleerdheid) folytatott 2001–2003 között. Doktori fokozatot a homiletika tudományterületén szerzett 2009-ben (*Homiletika és retorika. Múltbeli kapcsolatok és jelenkori lehetőségeik. Homiletika-történeti áttekintés*). Jelenleg az Érdligeti Református Egyházközösség lelkipásztorja, valamint a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának adjunktusa. Kutatási területe: homiletika és határtudományainak (retorika, irodalomtudomány, kommunikáció stb.) kapcsolata.

1. Történeti visszatekintés

1.1. Vallástörténeti megközelítés

Minden nagy változás paradigmákat igényel. Amennyiben azok nem adóttak, akkor a nagy váltások létrehozzák saját paradigmáikat. A református vagy tágabb értelemben vett protestáns prédikátor paradigmája a 16. századi reformáció születte, így vallástörténeti szempontból nézve a legfiatalabb „gyermek”. A reformátorok azért is helyeztek nagy hangsúlyt a teológiai-akadémiai képzésre, mert ellensúlyozniuk kellett a paradigmahiányt. A 16. századi reformátori gyakorlat a katolikus egyház „kegyes-pap” és egyben főleg liturgus paradigmájától igyekezett eltávolodni és alkotta meg a „tudós-prédikátor” paradigmáját. A palást szimbóluma a kezdetekben nem a liturgust jelentette, hanem a felsőfokon (akadémiailag) képzett prédikátort, aki eredeti nyelven képes olvasni a Bibliát, és annak üzenetét a reformátori hagyományokhoz hűen tudja hitelesen tolmácsolni.

Amennyiben a 16. századi reformátori paradigmát a bibliai ősképekkel szeretnénk megfeleltetni, nem járunk szerencsével, azaz a református prédikátor nem közvetlen folytatója egyetlen bibliai tisztségnek sem. Vallástörténeti értelemben véve nem próféta, nem pap, nem apostol és nem evangélista. Természetesen felfedezhetők a közös vonások e hajdani tisztségek és a református prédikátor között, de ugyanakkor szemmel láthatóak a különbségek is.

1.2. Egyháztörténeti megközelítés

A reformáció abban találta meg a hasonlóságot kora prédikátora és a bibliai tisztségek között, hogy létében és küldetésében mindegyik Isten szolgája, aki különböző feladatokat lát el Isten választottainak egy kisebb közösségében (pl. prédikálás, tanítás, pásztorolás). A hitvallás ezért is nevezi a prédikátort *verbi divini ministernek*, *Isten Igéje szolgájának*, ahogy korábban nevezték magukat igehirdető lelkipásztor elődeink.

A reformátori hagyomány Jézus tanítására alapozva hagyott hátra ránk egy sarkalatos tételt, amelynek kontextuális okai könnyen érthetőek. Ugyanis a II. Helvét Hitvallás XVIII. fejezete arról tanít a Mt 23,3 alapján a donatisták tévelygésével szemben, hogy az ige hatékonysága nincs hozzákötve a prédikátor életszentségéhez. Ez megkérdőjelezhetetlen tény dogmatikai értelemben, hiszen bajban lenne a református egyház, ha a hirdetett igének szolgálói életvitele és hitelessége alapján lenne hatása. Isten hatalmát semmi sem korlátozhatja, bármennyire is természetellenesnek hangzik, még a prédikátor személye sem. Isten nincs alávetve az emberi törvényeknek, azaz ő még Kajafás vagy Pilátus ajkára is képes életet mentő ígét adni, a Filippiben színből prédikáló személyekről nem is beszélve (Fil 1,18). De ez a tény mégis felborzolja a kedélyeket a prédikálás megszokott gyakorlati területén, hiszen a hiteltelen prédikátori ethosz egyértelmű buktatót jelent pedagógiai értelemben. Erről a tanulmány negyedik pontjában bővebben is írok.

1.3. Homiletikatörténeti megközelítés

Ha a kérdést homiletika-történetileg vizsgáljuk, fontos megemlítenünk a 19. század amerikai homiletikáját, amelynek alapja a *prédikátor ethosza*.¹ Mi is hát a prédikálás? – kérdezi Phillips Brooks a még ma is sokszor idézett könyve elején.

„A prédikálás az igazság kommunikálása egy ember által egy másik embernek.”²

Ebben a mondatban meg is találhatóak a korszak homiletikai alapjai. A rendszer két pillérré épül fel: az igazságra és a személyiségre:

„A prédikáció az igazság bemutatása a személyiségen keresztül.”³

Ez a sokszor túlhangsúlyozott ethoszközpontúság nagyon is beleillett a 19. századi és a szó eredeti értelmében vett liberális teológiába. Majd ezt a korszakot követte az újreformátori igeteológia eszményképe az alázatosan háttérben maradó prédikátorról, aki újra csak szolgál, Isten Igéjének szolgája. A 21. század kezdetén a magyar homiletika is ebben a szellemi vonulatban határozza meg magát.

Azt látjuk tehát, hogy a 16. századi tudós-prédikátor személye egyszerre vált paradigmává vallástörténeti értelemben, ám ugyanakkor másodlagos tényezővé is vált az Ige szolgálatában, mint *verbi divini minister*. Történeti értelemben ez a református prédikátorképhez kapcsolódó eleven örökségünk.

2. Bibliai normák

2.1. Szolga

Az igehirdető elsősorban szolga, mind az újszövetségi teológiai gondolkodás, mind pedig a reformátorok szerint. Czeglédy Sándor frappáns megfogalmazása alapján „munkája nem magisterium, hanem ministerium”.⁴

Az Újszövetségben az igehirdetéshez kapcsolódó tevékenység mindig kifejezi az Istentől való függés állapotát, a szolgálat tényét, és ez többek között az „ige szolgálata” (ApCsel 6,4), a Lélek szolgálata (2Kor 3,6) vagy „a békéltetés szolgálata” (2Kor 5,18). A prédikátor Krisztus szolgája (1Kor 4,1) és nem emberek szolgája (Gal 1,10). Az Isten szolgája pedig szabad ember (1Pt 2,16), szabad a tisztaságra, jóra és a másokért végzett szolgálatra is (1Kor 9,19).

¹ Ld. bővebben Literáty Zoltán: Személyiségre alapozott homiletikai elméletek. Az ethosz szerepe a 19. századi amerikai homiletikában. In: *Theológiai Szemle* LV. (2012/3), 138–145.

² Brooks, Phillips: *Lectures on preaching, delivered before the Divinity School of the Yale College in January and February 1877*. E. P. Dutton & Co., New York 1891, 5.

³ Uo.

⁴ Czeglédy Sándor: Az igehirdető személyisége. In: Adorján József – Boross Géza – Pásztor János – Szenes László (szerk.): *Hirdesd az igét. Az igehirdetők kézikönyve*. MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1980, (26–35.) 27.

2.2. Hírnök

Amennyiben az igehirdető szolga, akkor van ura is, akinek engedelmeskedik. A prédikáció ennek az engedmességnek a gyümölcse. A király kiküldi hírnökét, hogy közölje a jó hírt az emberekkel. A hírnök engedelmeskedik és elmondja szó szerint a rábízott üzenetet. Ez maga a prédikáció. A görög nyelv κηρύσσω igéje a *praedico, praedicare* formában honosodott meg a latin fordításban. Mindkettő a hírnök tevékenységére asszociál. A szó eredeti értelmében, tehát, prédikálni azt jelenti: elmondani, továbbadni, átadni a király üzenetét a címzetteknek. Az üzenet az evangélium, amelyet nem magából merít a hírnök. Az evangélium, Isten jó híre a világnak már készen van. Az evangélium pedig nem misztikus átélések tapasztalata, még csak nem is absztrakt teológiai igazságok felépítménye, nem is erkölcsi szabályok leírata, hanem megtörtént eseményekről szóló híradás. Isten a prédikátorokra bízta az evangéliumot, hogy ők bátran mondják el azt. Bátorságuk a küldő oltalmába gyökerezik, mert a prédikátorok Isten oltalma alatt állnak. Innen merítik bátorságukat a szólásra, alkalmas és alkalmatlan időben (1Tim 4,2).

2.3. Próféta

Az újszövetségi gyakorlatban a prédikáció fontos kategóriája volt a prófétálás. Ez a kategória viszont inkább kérdéseket vet fel számunkra, mintsem könnyen járható utat kínálna. A prófétálás a lelki ajándékok között található (1Kor 12,29). Az bizonyos, hogy kijelentéstörténeti értelemben a mai prédikátor nem próféta, mert Jézus Krisztusban a kijelentés teljességgel megtörtént. Ugyanakkor a karizmatikus prófétálás gyakorlatát (pl. a jövőmondást – ApCsel 11,28; 21,10; a szívek titkainak feltárását – 1Kor 14,25; a különös kijelentés átadását – 1Kor 14,30) is nehéz megfeleltetni a református prédikálással, mert ezek ma nincsenek jelen az istentiszteleten. Mégis beszélhetünk arról, hogy a prédikátor próféta is. Egyrészt azért, mert hitvallásunk alapján minden Krisztusban hívő ember részesül Jézus Krisztus prófétai kenetében (Heidelbergi Káté 32.), amikor vallást tesz Krisztus nevére; másrészt pedig vannak hasonlóságok a bibliai próféták és a mai próféták szolgálata között. Amint a bibliai próféták feladata az volt, hogy Isten világot formáló hatalmát és akaratát meghirdessék, ugyanúgy feladata minden prédikátornak ma is, hogy meghirdesse Isten igényét a teremtett világra és azt következetesen, megalkuvás nélkül közvetítse.

Boross Géza szerint a próféta a jövőből tájékozódik, és onnan nézve mutat utat a jelenben.⁵ Ennek is köszönhető eszkatologikus vonása. Ugyanő írja, hogy az evangélium inkább a nem keresztyéneknek szóló missziói igehirdetéssel felleltethető meg, míg a prófécia a már keresztyén gyülekezetet építette tovább. Az evangélium Isten hatalmát hirdeti, a prófécia viszont Isten akaratát közli a

⁵ Boross Géza: *Homiletika*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Gyakorlati Tanszéke kiadása, Budapest 1994, 80.

hívókkal.⁶ E hasonlóság miatt, valamint a káté tanítása alapján nevezhetjük a református prédikációt prófétai igehirdetésnek.

2.4. Tanító

Jézus nyilvános munkássága két, egészen markáns módon mutatkozik meg: egyrészt próféta, másrészt rabbi, azaz tanítómester. A református prédikátor sem kerülheti el azt, hogy tanítsa a rábízottakat. Természetesen itt sem beszélhetünk az újszövetségi tanítói tisztség megszakítatlan folytonosságáról, de hasonlóságról annál inkább. Ehhez látnunk kell azt is, hogy az Újszövetségben található tanítás vagy még konkrétan tanítói karizma nem a mai értelemben vett intellektuális oktató, sok esetben moralizálóan kioktató prédikációt jelenti. A tanítás az Írás hatalommal telt magyarázását jelenti. Ezt a hatalmat a Lélek adja, s ez a hatalom magára az életre tart igényt. A tanítás karizmája azt is jelenti, hogy az igehirdető csak tanulóként állhat meg Isten előtt. Az Istennel való bensőséges kapcsolat, életközösség a tanulás fő formája, amelynek újra és újra egyetlen nagy felfedezése lehet: Isten kegyelmes. Clairvauxi Bernát mondta: *Istent annyiban ismerhetjük meg, amennyiben szeretjük.*

Ide kívánkozik még a prédikátor önképzése, amellyel a 4. *Gyakorlati következtetések* cím alatt részletesebben foglalkozom.

2.5. Pásztor

A Biblia előszeretettel használja a pásztor képét is, amelyet a magyar nyelvhasználat is örömmel honosított meg a lelkipásztor kifejezéssel. Nemcsak az Újszövetség beszél úgy Krisztusról, mint aki a jó pásztor. Már az Ószövetség is úgy mutatja be Istent, mint aki a jó pásztor, aki igéjével táplálja nyáját. Ugyanez valósul meg egy gyülekezet életében is, ahol Isten az igehirdetés eszközével keresi meg elveszett juhait, táplálja és védelmezi, vezeti és szereti őket.

Kétségtelenül fontos, hogy a pásztori lelkületnek – sokszor szavak nélkül is – át kell itatnia a prédikációt és a prédikátor személyiségét, mégis nagyon jellemző az a reformátori örökségünk, hogy a pásztorokodást a szószékre igyekszünk korlátozni, ami lehetetlenség a 21. században. Révész Imre, például, igyekszik elhatárolni egymástól a *verbi divini misnitert* és a *pásztort*:

„[...] tulajdonképpen a családapák a pásztorok, mi inkább prédikátorok és verbi divini ministerek vagyunk, mint pásztorok vagy lelki atyák.”⁷

Ez a 16. században kialakult tudósprédikátor paradigma következménye, amely otthonosabban érzi magát a könyvtárszobában, a szószéken vagy egy apologetikus hitvitában, de annál kevésbé otthonos a lelkigondozói beszélgetésben vagy a családlátogatásban. Ez utóbbi ma is a pásztori feladat egyik leg-sürgetőbb pótolnivalója a református egyházban.

⁶ Boross Géza: *Homiletika*, 80.

⁷ Révész Imre ifj.: *Révész Imre élete (1826–1881)*. Debrecen 1926, 217.

2.6. Tanú

Szándékosan hagytam a legutolsó helyen a tanú képét, mert úgy gondolom, hogy számunkra a legteljesebben fejezi ki a református prédikátor helyes magatartását. A tanú metafora nem áll szemben az előző bibliai képekkel és nem is különül el tőlük, hanem összefogja azoknak a prédikátorra vonatkozó jellemzőit.⁸ A tanú metaforában az a többlet fedezhető fel, amely elengedhetetlen a prédikátor esetében, hogy tudniillik az igehirdetésnek személyesnek kell lennie.

„A prédikátor feladata az, hogy a személyes életével, lényével, beszédével és az ún. metakommunikációval hitelesítse a prédikációt.”⁹

A tanú sohasem tud olyan recitáló géppé válni, aki közömbösen adja hírül az eseményeket. A tanú eggyé válik a tanúbizonyoságtétellel. A tanú sohasem beszél önmagáról, ő csak azt mondja el, amit látott, tapasztalt. A tanúságnak az a paradoxona, hogy a tanú nem is kíván tanú lenni, de mégis az lesz, mert meghívást kap erre Istentől, s neki az Isten ügyéről kell tanúbizonyoságot tennie. A tanúbizonyosság elmondása emiatt válik benne belső kényszerré, ugyanis erre Isten hívja, és ő bízza meg vele.

A hírnök esetében azt mondtuk, hogy neki megtörtént eseményekről kell beszámolnia. A tanú annyival több a hírnök képénél, hogy ő maga részese ezeknek az eseményeknek. Az apostolok szemtanúk voltak, a mai prédikátorok pedig rá vannak utalva az apostolok tanúságtételére. Ám amikor a mai prédikátorok magukra veszik az első tanúk bizonyoságtételét, például a feltámadásról adott személyes beszámolóikat, a feltámadottal való közösségüket, akkor már nemcsak közvetítők valahol a sor végén és nem másodlagos hit tulajdonosai, hanem a drága hit által maguk is az élő Krisztussal kerülnek kapcsolatba (2Pt 1,1), azaz önmaguk is szemtanúkká válnak, mint aki látják a láthatatlant (Zsid 11,27).

A református prédikátor tehát arról a Krisztusról tesz tanúbizonyoságot, akivel együtt él. Vagyis benne már Krisztus él (Gal 2,20). A tanú annyiban különbözik a hírnöktől, hogy neki személyes ügye a bizonyoságtétel. Így „az evangélium mintegy az igehirdető személyiségén át hat”,¹⁰ és ez a helyes mód. A prédikáció *hitből hitbe* hangzik (Róm 1,17). Ez azt jelenti, hogy az üzenet először a prédikátort szólítja meg, s csak utána a hallgatót. Erre a bibliai idők óta érvényes igazságra Paul Ricoeur hívta fel újra a figyelmet a *Tanúság hermeneutikája* című írásában.¹¹ A hermeneutikai kör azt is hangsúlyozza, hogy az igehirdető személyében is részese az üzenetnek, így maga is ezen a köríven mozog. A tanú mindig részese az eseménynek. Szemével, fülével jelen van, hiszen csak azt

⁸ Long, Thomas G.: *The witness of preaching*. Westminster John Knox Press, Louisville 1989, 42–47.

⁹ Boross Géza: *Homiletika*, 76.

¹⁰ Czeglédy Sándor: *Az igehirdető személyisége*, 29.

¹¹ Ricoeur, Paul: A tanúság hermeneutikája. (Ford. Szabó István.) In: Fabiny Tibor (szerk.): *A hermeneutika elmélete. Tanulmányok*. JATEPress, Szeged 1998, 185–208.

mondhatja, amit látott és hallott. Nem a véleménye a fontos, hanem a személyes, mégis konkrét tanúbizonysága, amely belső meggyőződéssel párosul. Ez a belső meggyőződöttség, az üzenettel való teljes azonosulás, valamint annak életre-halálra való képviselése a kommunikációs szempontok alapján is elengedhetetlen tényező a 21. századi igehirdetésben.

3. Lélektani eredmények

3.1. Személyiség típusok

A mélypszichológia eredményeit Fritzt Riemann négyes tipológiája¹² alapján ismertetem. Ezt a tipológiát ő a prédikátor személyiségére is vonatkoztatta egyik tanulmányában.¹³ A mélypszichológiának ezen iránya szerint a gyermekfejlődés első hat éve a következő négy személyiségformát alakítja ki: szkizoid, depresszív, kényszeres és hiszteroid típust. Ezek a kategóriák természetes folyamatokat és normális magatartási formákat írnak le. Riemann szerint mindenki beletartozik valamelyik típusba, és természetes körülmények között minden esetben adott a típusok közötti váltás lehetősége. Patologikus deformáció akkor alakul ki, amikor ez a flexibilitás nem működik.

3.1.1. A szkizoid típus¹⁴

A születést követő első három hónap tapasztalatai döntőek személyiségformálódás tekintetében. Ha a csecsemő nem tudta optimálisan kielégíteni alapvető szükségleteit, akkor kialakul az egzisztenciális veszélyeztetettség érzése. Ha túl sok inger éri ezekben a hónapokban, akkor majd fenyegetőnek és veszélyesnek tartja a külső környezetet, a világot, és így minél nagyobb távolságot igyekszik fenntartani vele szemben: visszahúzódná válik. Ha kevés inger éri, akkor pedig nem tanul meg reagálni a külvilágra. Így a világ húzódik vissza tőle.

Ezt a típust a következő jelzőkkel szokták illetni: tartózkodó, visszahúzódo, távolságtartó, érzékeny, magának való, eredeti, önfejű, csodabogár stb.

A szkizoid típusú prédikátor könnyörtelenül feltárja a lét és hit problémáit, őt a végső dolgok érdeklik. Őt a megismerési vágy hajtja, minden más csak ezután következhet. A hagyományokat kevésbé tiszteli. Számára az igazság felismerése nyújtja azt az egyetlen utat, amely Istenhez vezet. Kritikus és önálló hozzáállást követel a hallgatóktól, és elvárja, hogy azok maguk találjanak megoldást gondjaikra. Belső szabadsága erős identitást ad neki, és nem okoz gondot, ha egyedül

¹² Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*. Háttér Kiadó, Budapest 1998.

¹³ Riemann, Fritz: Die Persönlichkeit des Predigers aus tiefenpsychologischer Sicht. In: Riess, Richard (Hrsg.): *Perspektiven der Pastoralpsychologie*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1974, 153–166.

¹⁴ Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*, 24–29.; Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?* Magyarországi Református Egyház Zsinati Tanulmányi Osztálya, Budapest 1986, 181–183.; Hézsér Gábor: *Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Kálvin Kiadó, Budapest 2005, 45–47.

kell képviselnie a maga meggyőződését. Nem enged a korszellemnek, de küzd az egyházi tartalmatlanság és üresség ellen is. Eredetiségével vagy csodálatot, vagy pedig megbotránkoztatást vált ki hallgatóiból. Prédikációi nehezen szoríthatók konfesszionális határok közé és ezek ökumenikus beállítottságúak.

3.1.2. *A depresszív típus*¹⁵

Az első életévben személyiségünket az orális fejlődési szakasz befolyásolja. A szeretetteljes gondozás kiegyensúlyozott kapcsolatot hoz létre, s ez a megértettség, a bizalom érzését alakítja ki a gyermekben. Így tanul meg reménykedni, s azzal a tudattal él, hogy ő szeretett személy a környezete számára. Az elégtelen gondozás ennek ellenkezőjét váltja ki: olyan személyiséget formál, aki nem lesz önálló. Ez az időszak befolyásolni tudja a gyermek felnőttkorában kialakuló kapcsolatait, s azt, hogy mennyire törekszik majd közeli kapcsolatra másokkal. A depresszív típust a következő jelzőkkel illehetik: kontemplációra való hajlam, csendes befelé fordulás, szerénység, gátlásosság, kényelmesség, passzivitás, reménytelenség stb.

A depresszív típusba tartozó prédikátor konfliktuskerülő, sokszor önmagában is gyermeki hitet táplál. Nem az hajlja, hogy megváltoztassa a helyzeteket, hanem hogy azokat elfogadtassa a hívőkkel. Szívesen prédikál a megértő és megsegítő Istenről, valamint az elhordozandó szenvedésről. Istent olyannak tudja, mint akit nem lehet számon kérni. Híveit nem erőlteti az egyéni felelősség gyakorlására, inkább vigasztalja őket. Rendkívül erős az empatikus készsége. Úgy él a gyülekezetben, mint egy nagycsaládban, amelyet anyai önfeláldozással gondoz. Személyisége meggyőző és megnyerő, általában köztisztelőben áll. Az igazi alázat hirdetője és megélője, kegyessége példaértékű. Minden szolgálatra igent mond. Sokszor mindent megtesz hívei helyett is.

3.1.3. *A kényszeres típus*¹⁶

Az önállóság ideje a gyermek második és ötödik éve között következik be. Megtanul uralkodni szükségletein, vágyain és beszédén. Ekkor tanulja meg, hogy mi a jó és mi a rossz, és alakul ki a tekintélyek iránt tanúsított magatartása. Ha minden tette „rossz” minősítést kap, akkor hamar megtanulja elnyomni önállóságát, kreativitását. Önmagát kényszeríti önállótlanúságba, mert az önállóság fenyegetettséget hordoz magában. Erős személyiség esetén a következő jelzőkkel lehet illetni: tárgyilagos, kötelességtudó, megbízható, józan, becsvágyó, törtető; gyenge személyiség esetén pedig alkalmazkodó, biztonságra törekvő, kételkedő, pedáns, sokszor akadékoskodó stb.

¹⁵ Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*, 74–83.; Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?*, 184–193.; Hézszer Gábor: *Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*, 48–50.

¹⁶ Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*, 134–149., Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?*, 193–195., Hézszer Gábor: *i. m.* 50–52.

A kényszeres típusba tartozó prédikátor viselkedését rossz esetben az intolerancia uralja, amely nála önvédelmi reflexként működik. Ugyanis nem tudja elviselni, hogy másoknak olyat szabad tenniük, amit ő megtilt önmagának. Emiatt gyakran prédikál a gonoszról, a kísértésről, a bűnről, és ítéletes módon követeli a bűnbánatot. A törvény számára szent, sok esetben „az ember van a szombatért”. A hagyományokat híven tiszteli, a formákat fontosnak tartja. Hitvallásos ember, a tiszta tan őrzője, kevésbé tud mit kezdeni az ökumenével. Prédikációi logikusak, jól felépítettek, elgondolkodtatóak és meggyőzőek. A hallgatóság sok esetben kerül olyan függő helyzetbe tőle, mint amilyen a gyermek és a felnőtt közötti kapcsolat. Gyülekezete jól funkcionál mint szolgáló közösség.

3.1.4. *A hiszteroid típus*¹⁷

Az ötödik-hatodik életév az önazonosság és a nemi személyiség kialakulásának időszaka. Átmenet a csodavilágból a valós világba. Ilyenkor példaképekre van szükség a fejlődéshez. A szülők életpéldája itt döntő jelentőségű. A gyermeknek nagyon fontos megtapasztalnia, hogy teljes személyiségében értékes, szeretetre és elfogadásra méltó, valamint azt is, hogy az a szeretet, amit ő tud nyújtani, másoknak is értékes. Ekkor alakulhat ki a kisebbségi érzés, amely aztán bosszúvágyat generál a tudatalattiban. Ez később megnehezíti a közösséghez és a társhoz fűződő kapcsolatát is.

A hiszteroid típus jellemzői a következők: impulzív természet, középpontban állás, elkápráztatás, érvényesülés minden helyzetben.

A hiszteroid típusba tartozó prédikátor számára nagyon fontos a hatás kiváltása. Tehetségével tisztában van és élvezi is azt. A homiletikai értelemben vett prédikáció alapjai, a textus- és írásszerűség, a hitvallásosság stb., kevésbé fontosak számára, inkább csak megszokott kellékek. A tanítás igazságtartalmai veszélybe kerülnek, sőt alulmaradnak a formákkal és hatásokkal szemben. Beszéde káprázatosan szép, elragadtatja híveit, érzelmeket vált ki belőlük.

Ehhez a típushoz tartozik az erősen szuggesztív prédikátor is, stílusa pedig gyakran patetikus. Igehirdetési élményszámba mennek, ő maga pedig sokaknak példaképe. A sztárpredikátorok a hiszteroid típusba tartozó igehirdetők sorából emelkednek ki.

3.2. *A prédikátor önismeretének fontossága*

Egyházi körökben sokszor esik szó a prédikátor önismeretének fontosságáról, de mégsem lehet elégszer hangsúlyozni, és ebben a prédikátor sem gyakorolja elégszer önmagát, holott ezt újra és újra meg kellene tennie. Az előbbieken felsorolt személyiség típusok ismeretének csak akkor van értelme a református prédikátor számára, ha képes azokat magára vonatkoztatni és épülni általuk. Ha elhangzik a buzdítás az önismeret gyakorlására, az elhárítás általános reakció. Ez

¹⁷ Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*, 199–208.; Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?*, 195–197., Hézsér Gábor: *i. m.* 52–55.

pedig azzal érvel, hogy „én egyik típus sem vagyok”; illetve: „én mindegyik típus vagyok”. Ez természetes érzés, hiszen nincsenek vegytiszta személyiség-típusok. A kérdést inkább úgy kellene megközelíteni, hogy mindenki tartozik valamelyik alaptípusba, és szükség esetén, illetve a helyzetnek megfelelően más személyiség-jegyeket is képes mobilizálni magában. Például: a kényszeres típusok hiszteroid vonásokat is meg tudnak jeleníteni prédikációikban, és fordítva: tárgyaláson vagy lelkészértekezleten a hiszteroid típus kényszeres személyiségelemeket tud alkalmazni. Ez a tapasztalat nem ok az önismerettel való foglalkozás elhárítására.

A prédikátor önismeretére a helyes identitás működéséhez, az elfojtások okozta kompenzálások megszüntetéséhez és a projekciókat nélkülöző prédikációhoz van szükség. Gyakorlatban is! A részletes önismereti foglalkozásnak helyet kell találni a teológiai tanulmányok és a lelkésztovábbképzés folyamatában is.

„A prédikátornak meg kell tanulnia tisztában lenni önmagával. A hit nem kényelmes utazás. Tele van kísértéssel, próbával. Alatta ott tátong a feneketlen mélység. A hit e fölött a híd. Ellenjártéka a szorongás.”¹⁸

A prédikátorok folyamatos lelki terhelésnek vannak kitéve. Az egyik leggyakoribb terhelés a frusztráció. Sok készülés, sok munka, sok utánajárás, s mégis kevés az eredménye az igehirdetésnek, vagy szinte semmi. Mozdulatlanság, visszhangtalanság, esetleg hozzá nem értő kemény bírálatok egy-egy prédikáció után. Ezeket el kell hordozni, fel kell dolgozni. A frusztrációt nem szabad elnyomni, s ha mégis, az elnyomásból keletkező zavarokat nem szabad projekcióval kezelni. Egyetlen megoldás létezik erre: az önismeret. Ennek gyakorlását professzionális módszerek és szakemberek is segítik elő. Fontosságát pedig egyre inkább felismerik a református egyházon belül is. Végül, de nem utolsósorban: az önismeret gyakorlásában még azok a személyes, baráti (érdekmentes) kapcsolatok segíthetnek, ahol a másik fél szabadon küldhet visszajelzéseket a prédikátor számára.

4. Gyakorlati következtetések

A tanulmány elején arról írtam, hogy teológiai szempontból a prédikátor személyisége sem lehet akadály a Isten hatalma megnyilvánulásának. A prédikátor élete viszont mégis kérdéseket vet fel gyakorlatban, azaz induktív módon a hitelesség mégis csak elengedhetetlen a prédikáció összefüggésében. Szólásosan fogalmazva: nem lehet bort inni és vizet prédikálni.

„A prédikáció hallgatói nem csak a prédikáció tartalmára, hanem a prédikátor személyére is reagálnak, és pedig egész skálájával a helybenhagyásnak és elutasításnak, a szimpáthiának és az antipáthiának, mivelhogy a prédikáció legszemléletesebb része én magam vagyok, a prédikátor.”¹⁹

¹⁸ Boross Géza: *Homiletika*, 84.

¹⁹ Uo. 86.

„Teológiailag ugyan erősen vitatható, empirikusan azonban sok száz példával igazolható, hogy a vonzóerőt árasztó lelkész prédikációja, ha exegetikailag és homiletikailag nem is üti meg a mértéket, eredményesebb, tudatformálóbb és gyülekezetépítőbb, mint a taszító egyéniségű lelkész teológiai szempontból kifogástalan prédikációja. A prédikátor személyisége tehát – akárhogy forgatjuk is a dolgot – homiletikai tényező.”²⁰

A 21. század kezdetén ez fokozottan igaz, hiszen általánossá vált az a jelenség, hogy a tekintélyvesztés sok esetben hitelvesztést jelent az intézményekkel szemben. Még a „szent életű” prédikátor is hátrányból indul a szekularizált közegben, hiszen a prédikálás szó önmagában pejoratív jelentést hordoz. Ma a hiteles butaság hatásosabb, mint a hiteltelen igazság.

Ebben a kontextusban nézzük meg röviden, milyennek is kell lennie a református igehirdetőnek!

4.1. *Elhívott szolga*

Isten belsőképpen, az egyház külső módon hívja el a prédikátort, aki ezáltal lesz alkalmas a prédikálás szolgálatára. Hogy valaki prédikátor legyen – akár csak orvosnak, mérnöknek vagy légiirányítónak –, nemcsak tudásra és képességekre van szüksége, hanem képzésre is, amelyet egy felsőfokú képzésben szerezhet meg. A reformátorok is felismerték annak szükségét, hogy a belső elhívás mellett a külsőt is meg kell vizsgálni, s ezt mi sem adhatjuk alább.

4.2. *Kegyés ember*

A prédikátor kegyessége, azaz élő kapcsolata Istennel bibliai normák alapján valósuljon meg. Imádkozó ember legyen, aki nemcsak közbenjár, hanem Istennel való kapcsolatát ápolja az imádság csendjében. Kegyessége, amely Istenre vonatkozik, legyen rejtett. Azaz: kegyességét ne a felszínen gyakorolja holmi olcsó elismerésekért. Kegyessége ragyogjon át életén és prédikációján is, meta-kommunikációs értelemben. Például: ne prédikáljon olyat, amit maga sem gondol komolyan, és ne várjon olyat a hallgatóktól, amit maga sem cselekszik meg. A kegyességhez hozzátartozik a hitelesség is.

4.3. *Karizmatikus lelki ember*

Az újszövetségi leírások alapján a tanítás, a prófétálás és az evangelizálás mind-mind ugyanannak a Léleknek az ajándékai. Csak a Szentlélek irányítása alatt álló és az ő ajándékait bíró ember lehet Istennek tetsző prédikátor. Az ilyen pneumatikus ember a Lélektől kapja az erejét, s annak hatóereje a prédikációban is megnyilvánul. A Lélektől kapott belső erővel tud imádkozni a prédikáció üzenetéért, a készüléért, és magáért a prédikálásért is.

²⁰ Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?*, 198.

4.4. *Képzett teológus*

A 2Tim 2,15-ben arról olvasunk, hogy az a prédikátor áll meg Isten előtt, *aki helyesen hasogatja az igazságnak beszédét*. Az itt álló ὀρθοτομέω ige ezt jelenti: *helyesen, egyenesen vágni*. Azaz a sebésznek azt a helyesen beavatkozó cselekedetét jelöli, amikor a szikét gyógyító módon használja. A prédikátor részéről tehát elengedhetetlen, hogy a szó éles kését gyógyító és építő módon használja. Azaz: „mosakodjék be”, ügyesen metssze fél a szöveget, találja meg az üzenetet, és oltsa be a hallgató lelkébe.

Az igehirdetés minősége szakmai minőséget kíván, ami hosszantartó képzést és sokrétű gyakorlatot jelent. Ebből kifolyólag e képzés és gyakorlat megszerzése nem korlátozódhat a képzés hat esztendejére. *A jó pap holtig tanul*.

Szintén a képzettséghez tartozik az is, hogy a teológiai képzettséget nem elegendő csupán elmélyíteni. A 21. század kezdetén eltűnőben van a test-lélek évszázadok óta vallott és dualista megkülönböztetése, s a tudományágak közötti interdiszciplináris párbeszéd alakul ki.

A párbeszédre nyitott prédikátor nem fenyegetést lát a tudományok rohamosan bővülő eredményeiben, hanem impulzusokat, új utakat, lehetőséget, amelyekre a teológia és a prédikáció szabadon reflektálhat. Fontos tehát a nyitottság és a párbeszéd megteremtése.

4.5. *Erős identitású, eredeti, szabad és önálló ember*

A prédikátor identitása kulcsfontosságú kérdés az Istennel és az emberekkel való kapcsolattartásában és a prédikálás eseményében.

A prédikátor eredetisége – a mai szóhasználattól eltérően – arra vonatkozik, hogy legyen köze az eredethez, a feltámadott Jézus Krisztushoz. Szabadsága arra vonatkozik, hogy csakis és kizárólag Urának, Krisztusnak tartozik felelős számadással (vö 1Kor 4,3–4; 9,1–27; Gal 1,1.10). Önállósága pedig szabadságából és eredetiségéből következik. Tudniillik: nem kell más „palástját” magára öltse, hanem felvállalhatja önmagát úgy, ahogy Isten teremtette meg őt; és felvállalhatja önmagát azzal az identitással, amelyet Isten formált meg megszentelődése útján.

A legerősebb identitást Pál fogalmazta meg: *Él bennem a Krisztus*. Ennek pedig messzemenő következményei vannak az emberekkel való kapcsolattartásban is.

4.6. *Nyitott és közösségi ember*

A prédikátor nyitott saját gyülekezetében és tágas teret biztosít bármilyen tárgyú párbeszédre, legyen az hitéleti vagy pedig egyéni kegyességet érintő téma, szervezeti kérdés vagy konfliktuskezelés. Isten ereje teszi szabaddá őt a testvérekkel való szabad kapcsolatápolásra vagy a prédikációról való beszélgetésre, például készülő vagy visszajelző csoportok keretében.

4.7. Nyitott a társadalmi és világnézeti párbeszédre

A 21. század társadalmi rendszere jelen pillanatban is gyors változásokon megy át. A globalizáció hatására beszűkül a tér és idő, ennek kulturális és gazdasági következményei, a rohamos technikai fejlődés szinte minden ember életére hatást gyakorolnak a nyugati civilizációban. Ugyanez jelentkezik az úgynevezett posztmodern világnézettel is, illetve annak plurális töredékeivel. A prédikátor nem menekülhet a folyton változó világ és annak folyton változó nézetei elől, hanem stabil alapokon áll és egészséges keresztyén identitással hirdeti a változhatatlan Krisztust, aki tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.

A prédikátornak az a képessége, hogy párbeszédet tud folytatni a különböző társadalmi és generációs rétegekkel, nem azt jelenti, hogy magára veszi a „tegnapi divatot”, hanem azt, hogy Krisztus örömteli üzenetét akkomodált módon, azaz alkalmazva, de értelmesen és relevánsan hirdeti.

Befejezés

A gyakorlati következtetéseket nyilván több területen is lehetne bővíteni. De talán ilyen szűkített formában is ugyanazt bizonyítja a legtöbb prédikátor tapasztalata, hogy tudniillik *a hitelesség kulcskérdés*. A hitelesség egyben retorikai érvforrás is, azaz az ethosz ereje a logosz és a pátosz mellett. De amíg a retorikai kategóriák megengedik, hogy egy szónok ethosza a beszéd által teremtetik meg, azaz annyi látszik belőle, amennyit a beszéd képes megmutatni, addig egy református lelkész személye és személyisége sokkal inkább megismerhető, mert a hallgató nemcsak a prédikációi által nyer betekintést annak életébe. A gyülekezetével és gyülekezetében élő prédikátor élete nyitott könyv a közösség előtt. A stabil személyiségek éppen ennél fogva élveznek előnyt homiletikai értelemben is. Ugyanis nemcsak szószéki, de bárhol tett legapróbb megnyilvánulásai is mind-mind azt a nagy üzenetet erősítik meg, hogy a Krisztusba vetett hit szüli meg az adott személy(iség) hitelességét.²¹

Felhasznált irodalom

- Boross Géza: *Homiletika*. Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar Gyakorlati Tanszéke kiadása, Budapest 1994.
- Boross Géza: *Hogyan prédikáljunk ma?* Magyarországi Református Egyház Zsinati Tanulmányi Osztálya, Budapest 1986.
- Brooks, Phillips: *Lectures on preaching, delivered before the Divinity School of the Yale College in January and February 1877*. E. P. Dutton & Co., New York 1891.

²¹ A görög nyelv fogalmi rendszere ugyanezt erősíti meg a *hit* (πίστις) szó jelentésével, amely *a bítelt adni, bízni, meggyőződni* jelentésekhez kapcsolódik. Ld. bővebben: Juhász Tamás: Hit szócikk, in: Kozma Zsolt (szerk.): *Bibliai fogalmi szókönyv*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1992, (142–145.) 143.

- Czeglédy Sándor: Az igehirdető személyisége. In: Adorján József – Boross Géza – Pásztor János – Szenes László (szerk.): *Hirdesd az igét. Az igehirdetők kézikönyve*. MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1980, 26–35.
- Hézszer Gábor: *Pásztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Kálvin Kiadó, Budapest 2005.
- Juhász Tamás: Hit szócikk, in: Kozma Zsolt (szerk.): *Bibliai fogalmi szótár*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1992, 142–145.
- Literáty Zoltán: Személyiségre alapozott homiletikai elméletek. Az etosz szerepe a 19. századi amerikai homiletikában. In: *Theologiai Szemle* LV. (2012/3), 138–145.
- Long, Thomas G.: *The witness of preaching*. Westminster John Knox Press, Louisville 1989.
- ifj. Révész Imre: *Révész Imre élete (1826–1881)*. Debrecen 1926.
- Ricoeur, Paul: A tanúság hermeneutikája. (Ford. Szabó István.) In: Fabiny Tibor (szerk.): *A hermeneutika elmélete. Tanulmányok*. JATEPress, Szeged 1998, 185–208.
- Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*. Háttér Kiadó, Budapest 1998.
- Riemann, Fritz: Die Persönlichkeit des Predigers aus tiefenpsychologischer Sicht. In: Riess, Richard (Hrsg.): *Perspektiven der Pastoralpsychologie*. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1974, 153–166.